

A MENEKÜLÉS KÉPZETE FÜST MILÁN LÍRÁJÁBAN

BÜKY LÁSZLÓ

1. Bő három évtizede, hosszabb elfeledettség után kezdődött – Európa-szerte (is) – a szecesszió fogalmának divatba jötte, amint Pór Péter (1969: 116) írta. A hazai érdeklődés napjainkig sem lanyhult, erre például bizonyíték a magyar irodalom szecessziós szerzőinek stílusával foglalkozó tanulmánykötet (Szabó 2002). Szabó Zoltán felfogása szerint a szecesszió „[...] nem egyetemes irányzat, nem korstílus, hanem egy a századforduló stílusai közül. Elsődlegesen ipar- és képzőművészeti, építészeti, lakás[-,] (bútor)- és könyvművészeti irányzat, de kevésbé kifejtetten, kevésbé megfoghatóan szépirodalmi is. Stíláriis sajátosságainak, kifejezőeszközeinek a rendszere nem annyira zárt, mint más irányzatoké [...], emiatt nehezebben körvonalazható, nehezebben tanulmányozható” (Szabó 1992: 7–8).

Az irodalmi szecesszió számos stílusjegye megvan Füst Milán lírájában is, Pók Lajos például a művészetek mindenhatóságában való hit meglétét éppen Füst Milánnak az Óda egy elképzelt művészhez című verséből vett részlettel mutatja be: „Oh boldog az, ki hárfájával hegységet megingat, | Ki konok nagyságokat térdre kényszerít | És úgy vezeti kézen őket aztán, mint a gyermeket” (Pók 1972: 77–8). A Füst Milán-líra nyelvhasználatában számos jegyet sorolhatni ide a képalkotásban, a színnevek használatában, l. Büky 1979: 43; a szövegmondat-építésében, vö. Büky 2000: 21, 33, 81; 85, 101 é. i. t. (a vers szövegmondatainak szintaktikai leírásai).

A szecesszió szakirodalmában általános megállapítás, hogy a műalkotásban, annak ábrázolt tárgyiasságában „[...] földrajzilag is távoli, egzotikus magányba menekülnek a művészek. A nagy előd, Rimbaud Afrikában, egy kegyetlen barbár életformában, Gauguin Tahitiban, Nolde Japánban, az ifjú, még szecessziós Klee Tuniszban keres megoldást emberi, művészi problémáira. (A korabeli magyar világról vall, hogy az ifjú Babits és Kosztolányi csak a messzeségek nosztalgiajáig juthat el.)” – írja Pók (1972: 54); hasonlóképpen, de már a műalkotás lélektani indítékát is érzékeltetve: „[a szecessziós művészek] a külső világban – Tahitiban éppúgy, mint egy lakóházban – a belső kivetülését látták” (Pór 1992: 200). Ezekhez hasonló versépítési tulajdonságok ugyancsak találhatók a Füst Milán-lírában, jellemző például az elmúlás, a halál megjelenésének gyakorisága, ez az ún. monarchikus – vagyis az Osztrák-Magyar Monarchiában kibontakozó – szecesszió jegye is, vö. Büky 2001; ugyancsak jellemző a Füst lírájában is előforduló fiktív helyzetdalok megléte, a más nevében szólás (példaként: Levél a rémületről, Egy hellenista arab költő búcsúverse, Zsoltár: „Zenét és nyugalmat”, Zsoltár: „Ó Uram, engem bántanak”, Egy régi költő műve: Óda a Fejedelemhez!), hasonlóképpen az idegen tájak ábrázolása, illetőleg a lírai én odahelyeződése (A Mississippi, Arménia!) é. i. t. E szecessziós jelleg együtt jár az esztétizmushoz is kapcsolható dekadencia jelentkezésével már a XIX. század végétől fogva. Az alkotók „Rokonszenveznek a régi[.] fáradt, túlfinomult kultúrákkal, a hellenizmussal, a késő római korról, a rokokóval [...]” állapítja meg Hauser Arnold (1958/1980²: II, 341). Az említetteken kívül még példaként említhető Füstnek (másikak

mellett) az Oh latin szerelem!, az Egy tesszáliai arab költő az Erinniszekhez, a Barokk elégia: Búcsú mesterségemtől című verse is, vö. Büky 1989: 131.

A tematikus jegyek közé tartozik a menekülés-képzettel összefüggő ábrázolásmód, mint a fentiekben olvasható volt. A magyarban a *menekül* igével megnevezhető cselekedetet három jelentéscsoportra osztva írja le az ÉrtSz.: „*menekül* tn ige -t-, -jön-1. <Vélt v. valóságos veszély, üldözés-elöl>-rends. szabadulást keresve, sietve távozik. 2. ~ *vmi elöl*: oltalmat keres vmi ellen. 3. Szabadul vkitől, vmitől. || a. ~ *vkitől*, *vmitől*: igyekszik elkerülni, ill. távol tartani magától vmely számára terhes, kellemetlen személyt, dolgot.” Természetesen más nyelvi megoldással is kifejezhető a ‘menekül’ jelentéstartalom a szintaktikai és a szemantikai szinonima lehetősége miatt (Károly 1970: 78, 88–91, 211, 289–97, 395–7 és 64, 138–45, 180, 198, 332, 388; Kiefer é. n.: 26, 29, 182; Fónagy é. n. 35, 36, 49, 156, 311–4, 491), mégis kézenfekvő a *menekül* ige Füst Milán-i használatának áttekintése a szecessziós tematika meglétének lehetősége miatt. Különösen igazolja e vizsgálati módot az a tény, hogy a költő nyelvhasználatában a *fut* ige használata – amely bizonyos szövegek környezetben szinonimája lehet a *menekül*-nek – stiláris felhasználású, l. Büky 1979. Az is megállapítható, hogy Füst Milán költői nyelvében a *fut* ige és más mozgást jelentő igék használata bizonyos rendszerszerűséget mutat (Büky 1981). A rendszerszerűség nem csupán a mozgást jelentő igék (*forog*, *hánytorog*, *karikáz*, *kereng*, *kergetőzik*, *pörög*, *táncol* stb.) meglétében, hanem a ‘mozgás’ szemantikai jeggyel kapcsolatos főneveknek (*örvény*, *tölcsér* ‘vízörvény’) ezen igékkel a képalkotásban való fölhasználásában is megmutatkozik. Rendszerszerűség tapasztalható a teljes Füst Milán-i képalkotásban (l. Büky 1989).

Éppen a *fut* ige használata kapcsán figyelmeztetett Péter László arra (2003. május 8-án a SZTE BTK-n tartott tantermi habilitációs előadásom után; ismételten köszönöm), hogy Füst Milán költői nyelvhasználatában a *fut* ige – a Büky 2002 alapján – nem fordul elő emberrel kapcsolatosan. S valóban: csupán egyszer jelenik meg a *fut* ige, pontosabban a *futni* igenév ilyen együtt-előfordulással, l. alább. Az emberrel illetőleg a lírai énnel kapcsolatosan rendszerint a *menekül* ige szerepel.

E jelenséggel több összefüggést lehetne említeni a XX. század elejének magyar lírájából, például a kései Ady-versekben a félelem megjelenését elemezve Király István rámutat, hogy ezzel kapcsolatosan futás képzetének megjelenése jellemző: „Aki félt, nem pusztán elbújt, de mint Munch, Derkovits vagy Ernst Barlach képein, grafikáin, riadalommal arcán futott menekült”, a példából: „Óh bújni barlangokba – mélybe, lágyba, sokba”; „Mikor mindenek futnak, hullnak”; „Jedzt szelidek szökke menekültek” (Király 1982: I, 501). Egy alkotástörténeti adalékkal is szolgál Király arra vonatkozóan, hogy Ady a rohanás képzetét fontosnak tartotta, ugyanis az Új s új lovat című versében „A kéziratban az első változatban állt, megállt a hős. »Hadd, óh Uram, szépülten futni« helyett ez a sor szerepelt: »S örömember megáll szépülten« (Király 1982: II, 276). (Megjegyzendő, hogy Király nem tesz különbséget az egyes – amint mondja – motívumokhoz tartozó szavak közt ilyen esetekben, tehát a *fut* (ige), a *futás*, a *rohanás* együtt tárgyalatik. A kötetek motívummutatói *menekülés*-t nem tartalmaznak.) – Egyébként Király István az Ady lírájában megmutatkozó szecessziós jegyeket, illetőleg magát a szecessziót túlságosan szűknek, s egyben túlságos kontúrtalan fogalomnak tartja ahhoz, hogy Ady költői fejlődésének bizonyos sajátosságait egybefoghassa (Király 1970: I, 281). Ezt szem előtt tartva Király Ady-monográfiája számos szecessziós jegyet

ír le, így az induló Adynál az egyénítés, az egzotizálás mindenáron való akarása is szecessziósan jelenik meg (Az új versek és a Vér és arany ciklusaiban), az álom motivikus megjelenését (Király 1970: I, 280) é. i. t.

Részletesen áttekintve a *menekül* igének Füst Milán-i fölhasználását a következők tapasztalhatók.

2.1. Az ÉrtSz.-beli jelentésekhez a következőképpen kapcsolható a *menekül* ige Füst Milán-i használata.

„3. Szabadul vkitől, vmitől. || a. ~ *vkitől*, *vmitől*: igyekszik elkerülni, ill. távol tartani magától vmely számára terhes, kellemetlen személyt, dolgot.”

(1)

Afrika lankáin nagy, lándzsás pásztorok üzik a délszaki vadkant.
Félig meztelenül, dús bokrok közt, nagy léptekkel sisakos nép járja' hegyoldalt.
S gyors agarakkal, rút, agyaras szörnyet szép, izmos, barna fiúk sora üzi
Ősi bozótokon át, hol a zord harctól *menekül* riadozva a kis vad.
(Bukolika – III. Tanító vers; Ny. 1910. I, 822)

(1a)

Afrika lankáin nagy, lándzsás pásztorok üzik a délszaki vadkant.
Félig meztelenül, dús bokrok közt, nagy léptekkel sisakos nép járja' hegyoldalt.
S gyors agarakkal, rút, agyaras szörnyet szép, izmos, barna fiúk sora üzi
Ősi bozótokon át, hol a zord harctól *menekül* riadozva a kis vad.
(Bukolika III. Tanító vers; Vnl. 35)

Ezt a kétszer egyformán, változatlan szöveggel megjelentetett versét később a költő nem közölte kötetekben. A **vad menekül* mintájú szerkezet még egyszer előfordul a költő lírájában, l. alább az *elmenekül* ige csoportjában (7, 7a, 7b).

Az előfordulások a költő valamennyi, nyomtatásban megjelent verséből valók, ezek helyét lentebb l. a rövidítésjegyzékben. Minthogy Füst rendszerint kisebb-nagyobb változtatásokkal közölte újra verseit, ezek az esetleges változtatások nyomon követhetők a szövegmetsetek közlése révén. Némelykor, mint a jelen két példa is mutatja, nincsen változtatás, ilyen esetben ez a figyelemre érdemes jelenség, vagyis a szövegdarabok közléskori ismétlődéseinek máris van filológiai, alkotáslélektani szerepe. Kemény Gábor észrevételezte ismertetésében a Füst Milán metaforahasználatának alapjai (= Büky 2002) hasonló ismétléseit, felveti, hogy némi terjedelmet lehetett volna megtakarítani, ám, teszi hozzá, bizonyos „[...] mikrofilológiai »leletek« bőven kárpótolják a szótár forgatóját az ismétlődő szócikkek okozta (látszólagos) redundanciáért” (Kemény 2002: 508). Egyébként a szóban lévő szótár készült idején Fónagy Iván is úgy nyilatkozott e kérdésről (egy ímélijében), hogy a redundancia mindig hasznos... vö. Fónagy é. n. 18, 24, 40, 58, 59 stb. stb. – A vers (Tanító vers), amelyből az idézet való, Bukolika címen jelent meg, első két darabja – A szőlőműves és A pásztor – a Változtatnod nem lehet kötet utáni kiadásokban önálló címeiken jelentek meg. Voltaképpen mind a három rész megfelel a földrajzi különlegességek megjelenését mutató szecessziós jellegnek, a szőlőműves és

a pásztor a nagyvároshoz képest, az afrikai „lándzsás pásztorok” az közép-európai („monarchikus”) helyhez viszonyítva egzotikus.

2.2. „1. <Vélt v. valóságos veszély, üldözés elől> rendsz. szabadulást keresve, sietve távozik.”

(2)

Arménia! Lelkem bölcsője, beteg vagyok én s szörnyűket álmodom,
S a sötétség lassan, mint meleg nehezék ereszkedik szívemre alá,
S a bántott lélek *menekül* s vidékeid vánkosára lehajtja fejét [...]

(Arménia! Ny. 1911. I, 174)

(2a)

Arménia! Lelkem bölcsője, beteg vagyok én s szörnyűket álmodom,
S a sötétség lassan, mint meleg nehezék ereszkedik szívemre alá,
S a bántott lélek *menekül* s vidékeid vánkosára lehajtja fejét [...]

(Arménia! Vnl. 25)

(2b)

Arménia! Lelkem bölcsője, beteg vagyok én s szörnyűket álmodom,
S a sötétség lassan, mint meleg nehezék ereszkedik szívemre alá,
S a bántott lélek *menekül* s vidékeid vánkosára lehajtja fejét [...]

(Arménia! Válv. 87)

(2c)

Arménia! Lelkem bölcsője, beteg vagyok én s szörnyűket álmodom,
S a sötétség lassan, mint meleg nehezék ereszkedik szívemre alá,
S a bántott lélek *menekül* s vidékeid vánkosára lehajtja fejét,

(Arménia! Öv. 106)

Valamennyi közlésben változatlan a fogalmazásmód, a *lélek* főnév Füst Milán-i használatára l. Büky 1989: 94–123, különösen 108 (58); Büky 2000: 153–62; Büky 2002 *lélek* a. Nyilvánvaló az itt szereplő *lélek* metonímia volta: a lírai ént jelenti. A menekülés képze, illetőleg elmondása mellett ismét hordozza földrajzi különlegesség is a téma szecessziós jellegét.

Az élet mint harc, küzdelem jelenik meg az Elégia című versben, s e küzdelemben végül is a menekülés jut a lírai énnak. A menekülésnek mintegy szimbolikus helye a költeményben megjelenő barlang, amely a megpihenés, a biztonság helye lehetne. A vers szövegmetaszetének változatai éppen e barlangbeli állapot lehetőségének apró fogalmazási különbségéből adódnak: *megbúvódva pihennék* – *elbújva pihennék*. A megpihenés, a biztonság lehetősége az Arméniában ez volt: „A bántott lélek menekül s vidékeid vánkosára lehajtja fejét” (2, 2a, 2b, 2c). – A Füst Milánra oly jellemző szövegváltozatok textológus kérdéskörére l. Péter László 1996.

(3)

De lásd: hátrálok mégis tajtékozó szájjal:

Küzködve [sic!] irtózom, hátrálva *menekülők!*

Holott nincs oly barlang e világon, ahol megbúvódva pihennék!

(Elégia; Ny. 1911. II, 249)

(3a)

De lásd: hátrálok mégis tajtékozó szájjal:

Küzködve [sic!] irtózom, hátrálva vívok, vívódva *menekülők!*

Holott nincs oly barlang e világon, ahol megbúvódva pihennék!

(Elégia; Vnl. 49)

(3b)

De lásd: hátrálok mégis tajtékozó szájjal:

Küzködve [sic!] irtózom, hátrálva vívok, vívódva *menekülők!*

Holott nincs oly barlang e világon, ahol elbújva pihennék!

(Elégia; Elmk. 34)

Az emberi élet általánosítva is a menekülés képzetével jelenik meg a következő vershelyen, s itt is jelen van az elbújás, amely különböző (például az Arménia! vagy az Elégia) képzeletbeli vagy valóságos (földrajzi) helyeitől. S megint az elbúvás helye a szövegváltozatok forrása: *hűs asszonyi öl ~ dús asszonyi öl, meszes gödör ~ siri gödör.*

(4)

Ember, bűnös, bús kalandor,

Eltűnődtem sorsodon:

Menekülsz baráti körbe,

Elbujsz hűs asszonyi ölbe,

Búvol a meszes gödörbe...

Kígyó vagy te, majd madár...

(Öröklét; Vnl. 60)

(4a)

Ember, bűnös, bús kalandor,

Eltűnődtem sorsodon:

Menekülsz baráti körbe,

Elbujsz dús asszonyi ölbe,

Búvol a siri gödörbe...

Kígyó vagy te, majd madár...

(Öröklét; Válv. 118)

(4b)

Ember, bűnös, bús kalandor,

Eltűnődtem sorsodon:

Menekülsz baráti körbe,

Búvol a siri gödörbe...

Kígyó vagy te, majd madár...

(Öröklét; Öv. 130)

Egy alkalommal a *menekülni* igenév is előfordul a Füst-lírában, l. a (9) jelzetű szövegmetsetnél.

2.3. A *menekül*-nél gyakoribb az *elmenekül* (igekötös) ige használata a Füst Milán-versekben.

„*elmenekül* tn ige Veszély, üldözés elől biztonságot, menedéket keresve vhonnan sietve eltávozik, ill. így eljut vhová.”

A (3, 3a, 3b), tehát az Elégia egyes szövegváltozatai szintén az *elmenekül* igét tartalmazzák. A végső szövegváltozat, tehát az Öv. is ezt tartalmazzák:

(5c)

De lásd: tajtékos szájjal mégis visszahőkölök,
Irtózva küzködöm [sic!], hátrálva vívok átkozott! vívódva *menekülök el*,
Holott oly barlang nincs e nagy világon, melyben végre elalélva pihennék!...
(Elégia; Válv. 100)

(5d)

De lásd: tajtékos szájjal mégis visszahőkölök,
Irtózva küzködöm [sic!], hátrálva vívok s vívódva *menekülök el*,
Holott nincs oly barlang e világon, ahol megbújva-elalélva, de végre pihennék!
(Elégia; Öv. 115)

A következő szövegmetsetek a témakifejtés, a szöveghelyzet kapcsán tartalmazzák az *elmenekül* igét. Emberekről van szó: **az ember menekül, mint a tolvaj*; **a remete menekül*. Utóbbi mellett a *puszták vadjai* jelennek meg mint a menekülmód párhuzama. A vadak menekülése (l, 1a) számjelzetes szövegmetsetekben is megvolt, de azokban a szövegtéma folytán.

A fenti csoportban csupán a (7, 7a, 7b) utal a menekülés utáni helyzetre: „És este vége volt”, amely szövegmondat voltaképpen a halál körülírása. Füst nemegyszer használja a ‘halál’ megnevezésére, bekövetkeztére vonatkozóan a *vég*⁽¹⁾ főnevet, illetőleg a *vége (van) valakinek* szókapcsolatot (l. ÉrtSz. *vég*⁽¹⁾; vö. Büky 2001: 514). A halálba mint a végső megnyugvásba való menekülés a szecesszió és a dekadencia témajegyének tartható.

(6)

– Hogy még egy napot csensz magadnak ember,
Még egy csókot, kortyot, csillagtüzeket? És *elmenekülsz* véle, mint a tolvajok?
(Levél a réműletről; Ny. 1934. I, 299)

(6a)

– Hogy még egy napot csensz magadnak ember,
Még egy csókot, kortyot, csillagtüzeket? És *elmenekülsz* véle, mint a tolvajok?
(Levél a réműletről; Válv. 49)

(6b)

– Hogy még egy napot csensz magadnak ember,
Még egy csókot, kortyot, csillagtüzeket? És *elmenekülsz* véle, mint a tolvajok?
(Levél a rémületről; Öv. 53)

(7)

S hány büszke nép a sivatagba szállt csatázni, mint a fergeteg
Hogy riadozva *menekültek el* a remeték s a puszták vadjai... És este vége volt.
(Kutyák; Ny. 1934. II, 61)

(7a)

S hány büszke nép a sivatagba szállt csatázni, mint a fergeteg
Hogy riadozva *menekültek el* a remeték s a puszták vadjai... És este vége volt.
(Kutyák; Válv. 67–8)

(7b)

S hány büszke nép a sivatagba szállt csatázni, mint a fergeteg,
Hogy riadozva *menekültek el* a remeték s a puszták vadjai...
(Kutyák; Öv. 82)

Ugyancsak a halálba jutva, amint mondja a lírikus: „elmerülve” érhető el a boldogság, hiszen a valóságból, az életből menekülni kell. Az *elmenekülni* főnévi igenév közvetlen személyre vonatkoztatás nélkül a következőképp fordul elő az eddigiekből is ismeretes élet–menekülés (halálba)–fölfogásnak megfelelően:

(8)

Nehéz a valóság: *elmenekülni* tőle
Ó mily boldogság, ó mily boldogság lesz nékem s elmerülve, fájva
Emlékezni reád, hazug életemnek régen elmúlt szózatára!
(Epilogus: O beata solitudo! O sola beatitudo! Ny. 1913. II, 104)

(8a)

Nehéz a valóság: *elmenekülni* tőle
Ó mily boldogság, ó mily boldogság lesz nékem s elmerülve, fájva
Emlékezni reád, hazug életemnek régen elmúlt szózatára!
(Epilogus: O beata solitudo! O sola beatitudo! Vnl. 18)

(8b)

Nehéz a valóság: *elmenekülni* tőle
Ó mily boldogság, ó mily boldogság lesz nékem s elmerülve, fájva
Emlékezni reád, hazug életemnek régen elmúlt szózatára!
(Epilógus: O beata solitudo! O sola beatitudo! Elmk. 66)

(8c)

Nehéz a valóság nekem: *elmenekülni* tőle
Ó mily boldogság, mily révület lesz s elmerülve fájva
Reád emlékezmem, vágyak harsány vásártere, nagy piarc
És abban is: magános, bús kiáltozásaim...
(Epilógus: O beat solitudo! O sola beatitudo! Öv. 150)

Van e versnek egy szövegváltozata, amelyben a *menekülni* igenév szerepel a lírai énhez kötő személyraggal:

(9)

A tapasztalás napjait feledni oh segíts és futni, *menekülnöm* innen, isteni Jóság,
 Ki a paripáknak adtál fürge lábat s teremtéd a madár szárnyait,
 Segíts hát nékem is!

(Epilógus: O beata solitudo! O sola beatitudo! Válv. 135)

Végző szövegváltozatként az alábbi írta a költő, s ebből a *menekül* hiányzik:

Nehéz a valóság nekem, *futni* segíts hát s feledni, oh isteni jóság

(Epilógus: O beata solitudo! O sola beatitudo! Öv. 150)

Ebben tehát a *futni* igenév található, amely kapcsolható a *menekül*-höz, ám a *fut* használatához is, amely fontos képzetek forrása, ugyanis a költői világ leírásában szereplő lényeges jelenségeknek egyik alapmozgása van vele kifejezve, amint már fentebb is szóba került (l. Büky 1989: 187–202; Büky 2002: *fut* a., *futás* a.), végül is mindenképp a menekülés képzetének megjelenítéséről van szó.

2.4. „*menekedik* tn ige -tem, -ett, -jék, (-jék) Menekül. || a. (ritk) Megmenekül.”

Az ÉrtSz. szerint ez ritkán előforduló ige. A SzGySz.-ben nem is szerepel a leggyakoribb, ún. szuperlexémák közt, míg a *menekül*-nek abszolút előfordulása 54, a módosított gyakorisági értéke 48,43. Bár ezek az adatok az 1965 és 1977 közötti magyar széppróza nyelvére vonatkoznak, a ritkaságot nyilván így is jelzik. Ugyancsak tanulságos e szó használatára az ÉKsz. és az ÉKsz.², amelyek régiesnek és választékosnak jelzik a *menekedik* ~ *menekszik* használatát. Füst Milán költői nyelvében a főnévi igenév személyragos alakja fordul elő egy versében, amelyet ugyancsak többször átalakított, s amely átalakítások a *menekedni* használatát nem érintették – nyilván témahordozó szóként meglévő fontossága miatt:

(10)

Segíts ó istenem, ki a paripáknak gyors lábakat adál s szárnyat a madárnak,
 Ó segíts nékem is! Adj egy sziklát *menekednem*, ellágyuló szívét,
 Síráshoz könnyeket, múltakhoz bágyadást [...]

(Epilógus: O beata solitudo! O sola beatitudo! Ny. 1913. II, 104)

(10a)

Nehéz a valóság: elmenekülni tőle

Ó mily boldogság, ó mily boldogság lesz nékem s elmerülve, fájva

Emlékezni reád, hazug életemnek régen elmúlt szózatára!

S élvezni szépségeidet valódi költészet:

Fáj a valóság: futni, rohanni

Segíts ó istenem, ki a paripáknak gyors lábakat adál s szárnyat a madárnak,

Ó segíts nékem is! Adj egy sziklát *menekednem*, ellágyuló szívet,

Síráshoz könnyeket, múltakhoz bágyadást [...]

(Epilogus: O beata solitudo! O sola beatitudo! Vnl. 18)

(10b)

Segíts ó istenem, ki a paripáknak gyors lábakat adál s szárnyat a madárnak,

Ó segíts nékem is! Adj egy sziklát *menekednem*, ellágyuló szívet,

Síráshoz könnyeket, múltakhoz bágyadást [...]

(Epilogus: O beata solitudo! O sola beatitudo! Elmk. 66)

A menekülés képzetének egyik lexikai hordozója a *menekvés* főnév, amely a választékos használatra jellemző az ÉrtSz. szerint. A szó előfordulási helye, a szövegkörnyezet a legtöbb változatot mutatja.

2.5. „*menekvés* fn -t, -e (csak egysz-ban) (*vál*) Menekülés.”

(11)

Tűzvész elől van *menekvés*.

Rablók elől futhatsz messze,

Orgyilkost öl fürge kés,

Hogy őszi nap víg nép temesse,

S az éjszakának árnyait

Elűzi édes napsütés:

De jaj, nem futhatsz el magadtól [...] [Az eredetiben a *magadtól* szó dőlő betűs.]

(Öröklét; Vnl. 60)

(11a)

Tűzvész elől van *menekvés*,

Rablók elől futhasz [o: futhatsz] messze,

(Öröklét; Elmk. 38)

(11b)

Tűzvész elől van *menekvés*,

Rablók elől futhatsz messze,

(Öröklét; Válv. 118)

(11c)

Tűzvész elől van menekvés,
 Rablók elől futhasz [ɔ: futhatsz] messze,
 Orgyilkost öl fürge kés,
 Hogy őszi nap víg nép temesse,
 S az éjszakának árnyait
 Elúzi édes napsütés:

De jaj, magadtól *menekvésed*

Nincs e földön s föld alatt! [Az eredetiben a *magadtól* szó dőlő betűs.]
 (Öröklét; Elmk. 38)

(11d)

Tűzvész elől van *menekvés*,
 Rablók elől futhatsz messze,
 Orgyilkost öl fürge kés,
 Hogy őszi nap víg nép temesse,
 S az éjszakának árnyait
 Elúzi édes napsütés:

De jaj, magadtól *menekvésed*

Nincs e földön s föld alatt! [Az eredetiben a *magadtól* szó dőlő betűs.]
 (Öröklét; Öv. 130)

(11e)

Tűzvész elől van menekvés,
 Rablók elől futhatsz messze,
 Orgyilkost öl fürge kés,
 Hogy őszi nap víg nép temesse,
 S az éjszakának árnyait
 Elúzi édes napsütés:

De jaj, magadtól *menekvésed*

Nincs e földön s föld alatt! [Az eredetiben a *magadtól* szó dőlő betűs.]
 (Öröklét; Válv. 118)

(11f)

Tűzvész elől van menekvés,
 Rablók elől futhatsz messze,
 Orgyilkost öl fürge kés,
 Hogy őszi nap víg nép temesse,
 S az éjszakának árnyait
 Elúzi édes napsütés:

De jaj, magadtól *menekvése*d

Nincs e földön s föld alatt! [Az eredetiben a *magadtól* dőlő betűs.]

(Öröklét; Öv. 130)

A menekülés képzete, pontosabban a menekülés lehetőségének hiánya – „nincs menekvésem” – található meg egy, csak a költő naplójában szereplő versben. Ebben a lírai én életének helye, a föld – referenciális deixissel: „erre” –, illetőleg e hely körülírása („Az égnek tág ive bezár”) mondja meg, honnan kellene az énnak menekednie, vagyis metonimikusan fölfogva ezeket: az életből.

(12)

Miért vetődtem éppen erre?

Az égnek tág ive bezár

S nincs *menekvésem* földön, égen!

(Nem, soha nem lesz már vídám ünnepünk! Tn. II, 261)

3. A menekülésképzetet hordozó igék, igenevek, illetőleg főnevek használata a szövegtéma(k)val együtt a reménytelenség, a dekadens életérzés hordozói. A Füst Milán-i stílus bizonyos szecessziós stilizáltságával együtt a klasszikus modernség egyik nyelvi megjelenési módozata a XX. század első harmadának lírájában, amely a Füst Milán-versek megírásának ideje volt.

HIVATKOZÁSOK

- Büky László 1979: A *fut* ige metaforás használatáról Füst Milán költői nyelvében, *Néprajz és Nyelvtudomány* 21, 107–16 (= *Nyelvészeti Dolgozatok* 160.)
- Büky László 1979: A színnevek használata Füst Milán költői nyelvében, *Magyar Nyelvőr* 103, 38–50.
- Büky László 1981: Egy szókép világa Füst Milán költői nyelvében, *Magyar Nyelvőr* 105, 85–93.
- Büky László 1989: *Képalkotás és képrendszer Füst Milán és Karinthy Frigyes költői nyelvében*, Budapest, Akadémiai.
- Büky László 2000: *Egy vers szóhasználati háttere – Füst Milán: Szellemek utcája*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem, Magyar Nyelvészeti Tanszék.

- Büky László 2001: „hallgatag király: rejtélyes elmúlás!” Füst Milán halálábrázolása, in Pócs Éva szerk.: *Lélek, halál túlvilág. Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben. Tanulmányok a transzcendensről 2*, Budapest, Balassi Kiadó, 510–8.
- Büky László 2002: *Füst Milán metaforahasználatának alapjai (szótárszerű feldolgozásban)*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelvészeti Tanszék.
- ÉKsz. = Juhász József–Szöke István–O. Nagy Gábor–Kovalovszky Miklós szerk.: *Magyar értelmező kéziszótár*, Budapest, Akadémiai, 1972.
- ÉKsz.² = Pusztai Ferenc főszerk.: *Magyar értelmező kéziszótár*, Budapest, Akadémiai, 2003.
- ÉrtSz. = Bárczi Géza–Országh László főszerk.: *A magyar nyelv értelmező szótára I–VII*, Budapest, Akadémiai, 1959–1962.
- Fónagy é. n. [1999]: *A költői nyelvről*, h. n. [Budapest], Corvina.
- Hauser Arnold 1958/1980²: *A művészet és irodalom társadalomtörténete I–II*, Budapest, Gondolat.
- Károly Sándor 1970: *Általános és magyar jelentéstan*, Budapest, Akadémiai.
- Kemény Gábor 2002: Füst Milán metaforahasználatának alapjai (szótárszerű feldolgozásban), Szeged, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged, 2002. 289 lap, *Magyar Nyelvőr* 126, 507–8.
- Kiefer Ferenc é. n. [2000]: *Jelentéelmélet*, h. n. [Budapest], Corvina.
- Király István 1970: *Ady Endre I–II*, Budapest, Magvető.
- Király István 1982: *Intés az őrzőkhöz. Ady Endre költészete a világháború éveiben, 1914–1918 I–II*, Budapest, Szépirodalmi.
- Péter László 1996: Füst Milán textológiai nézetei, in Szigeti Lajos Sándor szerk.: „*Modernnek kell lenni mindenestül*” (?), Szeged, [József Attila Tudományegyetem, BTK], Modern Magyar Irodalmi Tanszék, JATE Press, 141–57.
- Pók Lajos 1972: A szecesszió, in Pók Lajos szerk.: *A szecesszió*, Budapest, Gondolat, 5–118.
- Pór Péter 1969: Az európai és a magyar szecesszió líraszemlélete, *Helikon Világirodalmi Figyelő* 15, 116–26.
- Pór Péter 1992: szecesszió, in Szerdahelyi István szerk.: *Világirodalmi lexikon* 12, Budapest, Akadémiai, 199–201.
- Szabó Zoltán szerk. 2002: „*Arany-alapra arannyal*” – *Tanulmányok a magyar irodalmi szecesszió stílusáról*, Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Szabó Zoltán 2002: Előszó, in Szabó Zoltán szerk. 2002: „*Arany-alapra arannyal*” – *Tanulmányok a magyar irodalmi szecesszió stílusáról*, Budapest, Tinta Könyvkiadó, 5–18.
- SzGySz. = Füredi Mihály–Kelemen József szerk.: *A mai magyar nyelv szépprózai gyakorisági szótára*, Budapest, Akadémiai, 1989.

A Füst Milán-versek megjelenési helyeinek rövidítései

Elmk. = Füst Milán, *Az elmúlás kórusa*, Amicus Kiadás, h. n. [Budapest], 1921.

Ny. = Nyugat. Folyóirat, Budapest, 1908–[1941].

Öv. = Füst Milán, *Összes versei*, Magvető Kiadó, Budapest, 1969. [1972², 1977³, 1988⁴].

Tn. = Füst Milán, *Teljes napló I–II*, Budapest, Fekete Sas, 1999.

Vnl. = *Változtatnod nem lehet. Verseik*, Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Résztársaság Kiadása Budapesten, é. n. [1913 vagy 1914].

Válv. = Füst Milán, *Válogatott versei*, Nyugat-kiadás, h. n., é. n. [Budapest, 1934].

LÁSZLÓ BÜKY**THE IDEA OF ESCAPE IN MILÁN FÜST'S LYRIC POETRY**

The use of verbs as well as participles and nouns, carrying the idea of escape, (*elmenekül, menekül, menekülni* 'escape', *fut, futni* 'run', *menekedik, menekszik, menekvés* 'escape') along with the text-topic(s) expresses a hopeless, decadent attitude towards life. The Milán Füst style, with its secessionist stylized quality, is an outward form of classic modernness in the lyric poetry of the first third part of the twentieth century, when the poems of Milán Füst were written.